

УДК 801.6; 802.085

І. В. Розова,
старший викладач

(Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов)

СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ПОВТОРУ В АНГЛОМОВНОМУ САТИРИЧНОМУ ТЕКСТІ ХХ СТОРІЧЧЯ

Стаття продовжує цикл публікацій автора з питання про теоретичний та практичний аспекти вираження категорії текстової модальності. У роботі запропоновано спробу лінгвістичного дослідження функціонування стилістичного прийому лексичного повтору в рамках асоціативного змістового варіанта авторської модальності.

Обов'язковість функціонально-комунікативного підходу до вивчення явищ стилю відбиває загальне уявлення про те, що вживання – це мова на службі в людського спілкування, тобто мовна прагматика. Матеріальною формою вираження прагматичної настанови є текст, а основним її "провідником" своєрідне використання мовних і стилістичних засобів мови.

Автор-сатирик свідомо вибирає мовні засоби, прагнучи до того, щоб надати своїм висловленням найкраще мовне вираження, тобто шукає ті стилістичні форми [1], що правильно, ефективно й естетично задовільно передають зміст і з найбільшою силою і глибиною доносять до адресанта основну ідею і прагматичну настанову адресата.

Кожен стилістичний прийом сатиричного твору відіграє певну роль у побудові досить повної, логічно структурованої картини художньої дійсності і відповідає синергетичним принципам самоорганізації світу [2: 101], тобто принципам змін та принципам повторення, повернення "на кола своя". Поєднанням принципу змін (метаморфоз) і принципу циклічності (рекурсії) створюється спіраль, тобто спільність структурного і динамічного аспектів можливого світу автора-сатирика.

У цьому дослідженні зупинимось на стилістичному прийомі, що характеризується поліфункціональністю і має широкий діапазон смислових можливостей. З його допомогою автор привертає увагу читача, активізує її, крім того, створюючи певний образ персонажа, прагне підготувати читача до адекватного сприйняття всього сатиричного тексту. Таким чином, об'єктом даного дослідження виступає стилістичний прийом лексичного повтору (тотожний, синонімічний, перифрастичний) (термінологія С. І. Походні [3]).

Метою нашого дослідження треба вважати ідентифікацію лексичного повтору в сатиричному тексті, який реалізується на великих відрізках тексту (у рамках асоціативного змістового варіанта авторської модальності).

Для реалізації мети треба вирішити наступні завдання:

- 1) встановити оцінні, етичні та ціннісні характеристики лексичного повтору сатиричного тексту;
- 2) виявити лінгвістичний спектр підтекстових асоціацій, створених повтором на рівні зчеплених відрізків тексту;
- 3) дослідити взаємодію асоціацій, які виникають при лексичному повторі комунікативних одиниць.

Лексичний повтор, реалізований на рівні зчеплених відрізків тексту (мегаконтексту), цілеспрямовано використовується автором-сатириком з метою всебічної характеристики референта (референтів), а також є ефективним засобом розкриття теми, основної ідеї твору, наприклад:

'Gentlemen', said Lord Copper at last 'in giving you the toast of Boot, I give you the toast of the Future.

The Future ... a calm and vinous optimism possessed the banquet.

A Future for Mr. Salter as art editor of Home Knitting; punctual domestic dinners; Sunday at home among the crazy pavements.

A Future for Sir John Boot with the cropped amazons of the Antarctic.

A Future for Mrs. Stitch heaped with the spoils of every continent and every century, gadgets from the Aegean, new entrees and old friends.

(Waugh, Scoop, p. 220-221)

В аналізованому мегаконтексті (епілог роману "Scoop") лексична одиниця *Future* анафорично повторюється п'ять разів. Мова Лорда Коппера закінчується висловленням: *at last giving you the toast of Boot, I give you the toast of the Future*, що має виражений проспективний характер, вказуючи на основну тему наступного мегаконтексту. Поєднання іменника *Future* з означеним артиклем, будучи засобом створення "стилістичного ефекту причетності" [4: 116], втягує читача в описувані події. У сполученні з неозначеним артиклем – стилістичний ефект "відстороненості" [4: 116] – лексична одиниця *Future* визначає сатиричний тон кожного сегмента мегаконтексту і всього тексту в цілому. У міру розгортання тексту відбувається поступове нагромадження кількісної інформації, що призводить

до якiсно нового утворення, тобто лексична одиниця *Future (time, events coming after the present)*, що надiлена нейтральним емоційно-оцiнним компонентом лексичного значення, при повторi поступово змiнює свою семантику на негативну. При змiнному повторi (повторi стосовно рiзних денотатiв) у рiзних контекстах iменник *Future* поєднується однiєю смисловою домiнантою, однiєю загальною архiсемою зi змiстом "святенництво", "удавання", "лицемiрство". Ця архiсема – результат складних, багатогранних асоцiацiй, якi з'являються в процесi зближення експлiцитного змiсту рiзних сегментiв мегаконтексту. Стилiстичний прийом лексичного повтору здiйснює асоцiативну когезiю, яка сприяє виникненню авторської суб'єктивно-оцiнної пiдтекстової модальностi: "Майбутнє названих персонажiв твору заслуговує на співчуття, оскiльки невіддiльне від лицемiрства, догiдництва, удаваностi".

За допомогою тотожного лексичного повтору розкривається сутнiсть трагiчної помилки, жертвою якої стає оксфордський студент Поль Пеннiфезер (примусово роздягнений ледарями з аристократичного Боллiнджер-клубу, він виключений за "непристойну" поведiнку) (Waugh, Decline and Fall). У кожний дистантно розташованiй надфразовий єдностi вислiв *sent down* служить формуванню реми надфразової єдностi, наприклад:

At the gates Paul tipped the poster. 'Well, good bye, Blackall', he said 'I don't suppose, I shall see you again for some time'. 'No, sir, and very sorry. I am to hear about it. I expect you'll be becoming a schoolmaster, sir. That's what most of the gentlemen does, sir, that, gets sent down for indecent behaviour.

(Waugh, Decline and Fall, p. 39)

У цiй надфразовий єдностi реалiзована в пiдтекстi асоцiацiя "бути вiдрахованим за непристойну поведiнку – це абсурдна можливiсть здiйснення педагогiчної дiяльностi".

'Sent down for for indecent behaviour, eh?' said Paul Pennyfeather's guardian. 'Well, thank God, your poor father has been spared this disgrace. That's all I can say'.

'Have I no legal right to any money at all?' asked Paul.

'None whatever, my dear boy', said his guardian quite cheerfully.

У другий надфразовий єдностi домiнує пiдтекстова асоцiацiя *'Sent down for for indecent behaviour'* – серйозна пiдстава для позбавлення Поля Пеннiфезера залишених йому у спадок грошей. Опiкун Поля, успішний адвокат, вмiло використовує виключення свого пiдопiчного у власних корисливих цiлях.

'Sent down for for indecent behaviour, eh?' said Mr. Levy of Church and Gardoyle, scholastic agents. 'Well, I don't think we'll say anything about that. In fact. Officially, mind, you haven't told me. We call that sort of thing "Education discontinued for personal reasons", you understand'. He picked up the telephone.

(Waugh, Decline and Fall, p. 41)

У третiй надфразовий єдностi посилюється асоцiацiя, яка виникла ранiше: "можливiсть використання трагедiї студента в комерцiйних цiлях".

"Well, I shall not ask for details. I have been in the scholastic profession long enough to know that nobody enters it unless he has some very good reason which he is anxious to conceal. But, again, to be practical, Mr. Pennyfeather, I can hardly pay one hundred and twenty pounds to anyone who has been sent down for for indecent behaviour'.

(Waugh, Decline and Fall, p. 43)

У контрапунктовий четвертiй надфразовий єдностi завершується тема черствостi, несправедливостi, бездушшя, яка панує в суспiльствi, акцентована в попереднiх надфразових єдностях.

Гiпертема (узагальнююче поняття) – (термiн О. І. Москальської [5: 23]) виводиться iз сукупностi часткових тем окремих НФС.

Саме переплетiння, взаємодiя асоцiацiй, якi виникають при повторi висловлення *Sent down for for indecent behaviour*, створює тематичну єднiсть оповiдi, сприяє виникненню авторської модальностi: "персонаж заслуговує на осуд, тому що легко стає iграшкою в руках iнших людей, він безвольний, не протестує, усе, що з ним відбувається, сприймає як належне".

Комунікативне навантаження фразової одиницi, слова, словосполучення залишається iмплiцитним у межах речення або надфразової єдностi, експлiкується вона лише при повторi у взаємодiї з iншою контактнo або дистантно розташованою надфразовою єднiстю, наприклад:

The hunt was up. No one had time for luncheon that day. They were combing the town Russians. Wenlock Jakes alone retained his composure. He ate in, peace, and then summoned Paleologue 'We are killing this story' he said. Go round to the Press Bureau and have Benito issue on official de'menti before four o'clock. See it's posted in the hotel and in the wireless station and put it about among the boys that the story's dead. He spoke gravely, for he hated to kill a good story. So the word went round.

(Waugh, Scoop, p. 57)

У наведеному прикладі лексичний повтор фразової одиницi *to kill the story* у контекстi однiєї НФС ще не створює авторської модальностi. Пiдтекстова авторська модальнiсть – "я скептично ставлюся

до людини, яка радіє з невдачі своїх колег" – виникає при дистантному повторі цієї фразеологічної одиниці у складі іншої надфразової єдності.

In the last few days he had caught something of the professional infection of Corker and his colleagues, had shared their consternation at Hitchcock's disappearance, had rejoiced quietly when Shumble's scoop was killed.

(Waugh, Scoop, p. 101)

Тільки в цій надфразовій єдності при повторі *scoop was killed* цілком розкривається гіпертема дистантно розташованих надфразових єдностей: тобто тема порожнечі, що ховається за зовнішнім блиском журналіста Вільяма Бута.

Сприйняття асоціативної когезії надфразових єдностей засноване на ретроспекції, тобто на здатності пам'яті утримувати раніше повідомлене і пов'язувати з тим, що повідомляється в іншому відрізку оповіді. Таке уявне повернення до сказаного вище забарвлює його по-новому, прирошує нові смисли, змушує переоцінювати цю інформацію.

Звернемо увагу на використання синонімічного повтору при створенні асоціативного змістового варіанта авторської модальності. Повтор у реченнях проспективного типу імплікує наявність суб'єктивно-оцінної авторської модальності, яка схована глибоко в підтексті, наприклад:

A pious old darky named Mr. Samuel Smiles Jackson from Alabama was put as the first President; a choice whose wisdom seemed to be confirmed by history, for, forty years later, a Mr. Rathbone Jackson held his grandfather's office in succession to his father Pankhurst, while the chief posts of the state were held by Mrs. Garnet Jackson; Mander Jackson, Huxley Jackson... So strong was the love which the Republic bore the family that General Elections were known as "Jackson Ngomas" wherever and whenever they were held...

(Waugh, Scoop, p. 75)

У розглянутому прикладі перше вживання словосполучення *a pious old darky* вводить тему соціальної значущості Джексонів. Синонімічний повтор (*the first President*), посилений відверто іронічним відокремленням реченням *a choice whose wisdom seemed to be confirmed by history, for, forty years later*, вносить деякий сумнів у тему висловлення, передає скептичне, презирливе ставлення автора до періоду авторитарного режиму династії Джексонів.

Більш явні асоціативні зв'язки виникають при синонімічному повторі на великих відрізках тексту, наприклад:

1) *In a state of mind totally new to him, Paul accompanied Grimes back to the Castle. Prep was over. Mr. Prendergast was learning against the fireplace with a contented smile on his face.*

'Hello, Prendy, poor old-wine skin! How are things with you?' 'Admirable', said Mr. Prendergast. 'I have never known them better. I have just caned twenty-three boys'.

(Waugh, Decline and Fall, p. 99)

2) *Next day Mr. Prendergast's self-confidence evaporated. 'Head hurting?' asked Grimes.*

'Well as a matter of fact, it is rather'.

'Eyes tires? Thirsty?'

'Yes, a little!'

'Poor old Prendy! Don't I know? Still, it was worth it, wasn't it?'

В аналізованих прикладах суб'єкт оповіді іменує жорстокого, безсердечного вчителя Містера Прендергаста то *poor old-wine skin*, то *poor old Prendy*. У цьому випадку синонімічний повтор словосполучення сприяє виникненню авторської підтекстової модальності: "я з обуренням ставлюся до рукоприкладства містера Прендергаста".

Наполегливе вживання характеризувального номінативного словосполучення позитивної семантики в контекстах, які зображують прямо протилежні дії денотата, призводить до різкого їх протиставлення і тим самим підкреслює наявне протиріччя.

Розглянемо використання перифрастичного повтору при створенні асоціативного варіанта сатиричного образу, наприклад:

For an evening at least the shadow that has flitted about this narrative under the name of Paul Pennyfeather materialized into the solid figure of an intelligent, well-educated, well-conducted young man... This was the Paul Pennyfeather who had been developing in the placid years, which preceded this story.

(Waugh, Decline and Fall, p. 124)

In fact the whole of this book is really an account of the mysterious disappearance of Paul Pennyfeather; so that readers must not complain if the shadow which took his name does not amply fill the important part of hero for which he was originally cast.

(Waugh, Decline and Fall, p. 125)

For an evening Paul became a real person again, but next day he woke up leaving himself disembodied somewhere between Sloane Square and Onslow Square. From the point of view of this story

*Paul's second disappearance is necessary, because, at the reader will probably have discerned already, **Paul Pennyfeather** would never have made a hero, and the only interest about him arises from the unusual series of events of which his shadow was witness.*

(Waugh, *Decline and Fall*, p. 128)

В аналізованому прикладі перифрастичний повтор крім функції інтеграції тексту несе і стилістичне навантаження, саме завдяки йому реалізується скептичне ставлення автора до персонажа. Гіпертема трьох надфразових єдностей, тема абсолютної неспроможності Поля як цільної особистості, реалізується через послідовне введення автором однотипних рем. Перифрастичне *shadow*, замінюючи власне ім'я *Paul*, вносить у теми надфразових єдностей семи "неістота", "абстрактність". Індуковані ланцюжком перифрастичних повторів, ці семи використовуються як база для імпліцитного порівняння "жива людина" – "тінь".

Таким чином, дистантна асоціативна когезія, здійснювана лексичним повтором (тотожним, синонімічним, перифрастичним) не тільки забезпечує континуум оповідання, але також виконує стилістичну функцію сатиричної характеристики. Ця стилістична функція сприяє реалізації таких текстових категорій, як ретроспекція і проспекція, які постають засобом експлікації виникаючих асоціативних зв'язків між відрізками сатиричного тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Faulseit D., Kühn G. Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache. – Leipzig, 1975. – S. 13-14.
2. Вознюк О. В., Тимченко С. Л. Синергетичні виміри художньої реальності // Вісник Житомирського державного педагогічного університету. – 2004. – Вип. 15. – С. 101-103.
3. Походня С. И. Языковые виды и средства реализации иронии. – К.: Наукова думка, 1989. – 128 с.
4. Пелевина Н. Ф. Стилистический анализ художественного текста. – Л.: Просвещение, 1980. – 268 с.
5. Москальская О. И. Грамматика текста. – М.: Высш. шк., 1981. – 183 с.
6. Waugh E. Scoop. A Novel about Journalists. – Harmondsworth: Penguin Books, 1978. – 222 p.
7. Waugh E. Decline and Fall. – L.: David Campbell Publishers Ltd, 1993. – 186 p.

Матеріал надійшов до редакції 04.05. 2009 р.

Розова І. В. Стилистическая функция лексического повтора в англоязычном сатирическом тексте XX столетия.

Статья продолжает цикл публикаций автора с позиций теоретических и практических аспектов исследования выражения текстовой модальности. В работе предложена попытка лингвистического исследования функционирования стилистического приема лексического повтора, ограниченного рамками ассоциативного содержательного варианта авторской модальности.

Rozova I. V. Stylistic Functioning of Lexical Repetition in a Satirical English Fiction of 20th Century.

The paper is sequential of the author's series of works on theoretical and practical aspects of textual modality expression. The author presents an attempt of linguistic functional research of a stylistic device of lexical repetition, restricted by measures of associative conceptual variant of author's modality.